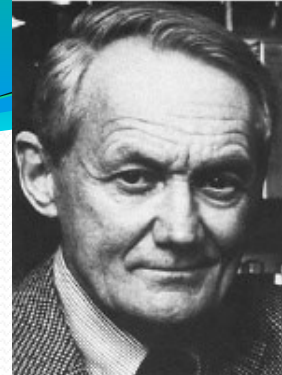

Techniky prvkové povrchové analýzy – elemental analysis

- (Foto)elektronová spektroskopie (pro chemickou analýzu) – ESCA, XPS
- **X-ray photoelectron spectroscopy (XPS)**
- Any technique in which the sample is bombarded with X-rays and photoelectrons produced by the sample are detected as a function of energy.
ESCA (Electron Spectroscopy for Chemical Analysis) refers to the use of this technique to identify **elements**, their **concentrations**, and their **chemical state** within the sample.

IUPAC Orange Book, p. 250

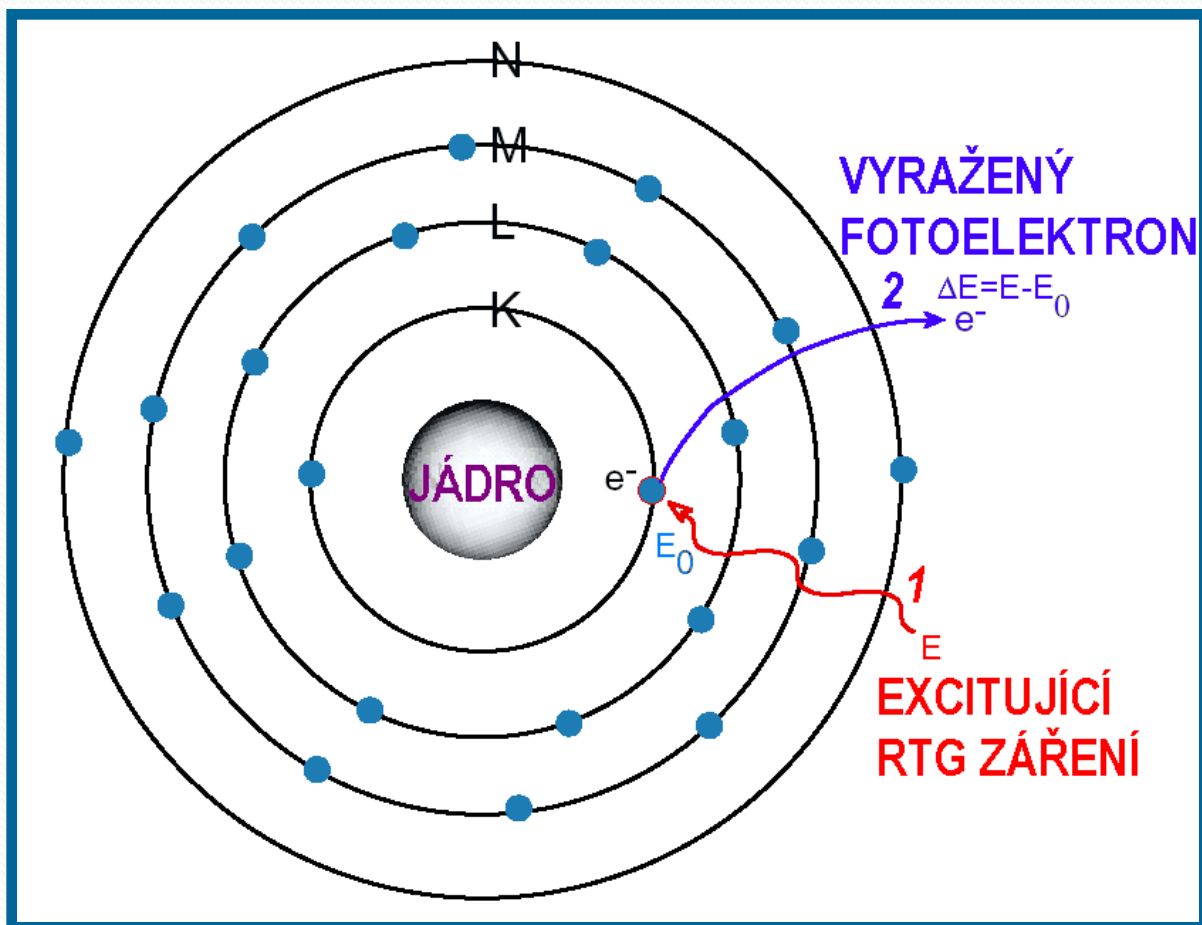
ESCA, XPS

- Objevena v 50. letech a vyvinuta v 60. letech 20. století - K. Siegbahn - Nobelova cena za fyziku

– 1981

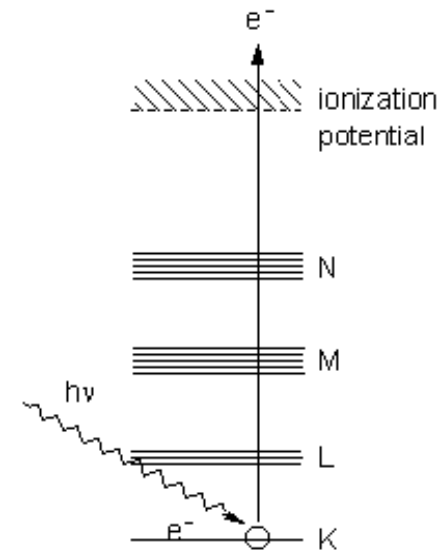
(University of
Upsalla)

- Fotoelektrický jev, fotoionizace
- Ve spektru vidět i Augerovy elektrony

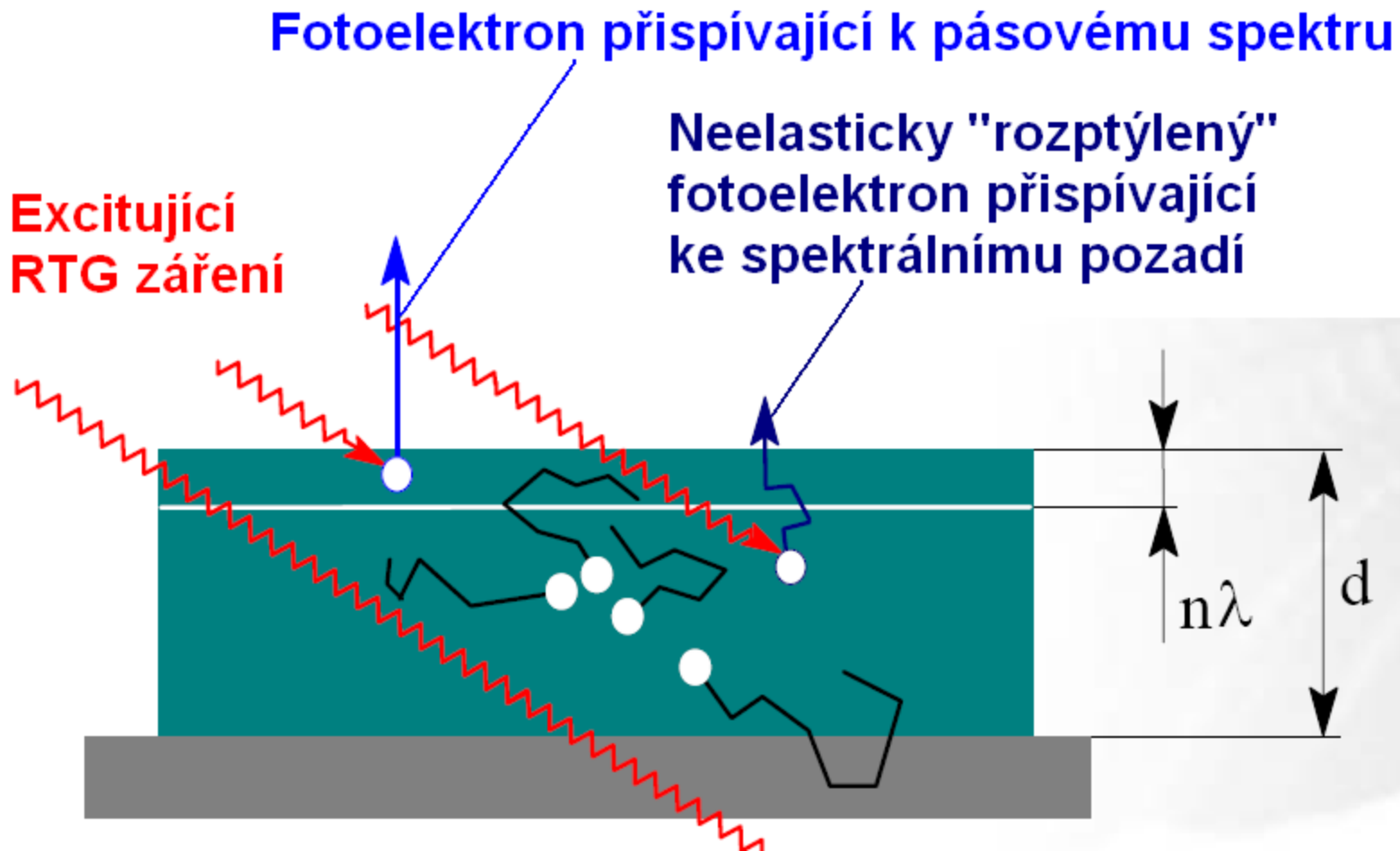
ESCA, XPS

- Fotoelektrony jsou rozděleny podle kinetické energie a je detegována četnost fotoelektronů pro danou kinetickou energii
- Kinetická energie fotoelektronu závisí na
  - Energii budícího záření
  - Druhu atomu a orbitalu, ze kterého byl vyražen („vazebná energie“, ionizační potenciál)
  - Výstupní práci pro „uvolnění elektronu z povrchu“
  - $E_k = h\nu - E_b - E_w$
  - Energie i vnitřních AO závisí na chemickém okolí, které působí malý posun energie („chemical shift“)
    - Oxidační stav, vazebné uspořádání (struktura molekuly, komplexu) – vliv na polohu (i tvar) píků

ESCA, XPS

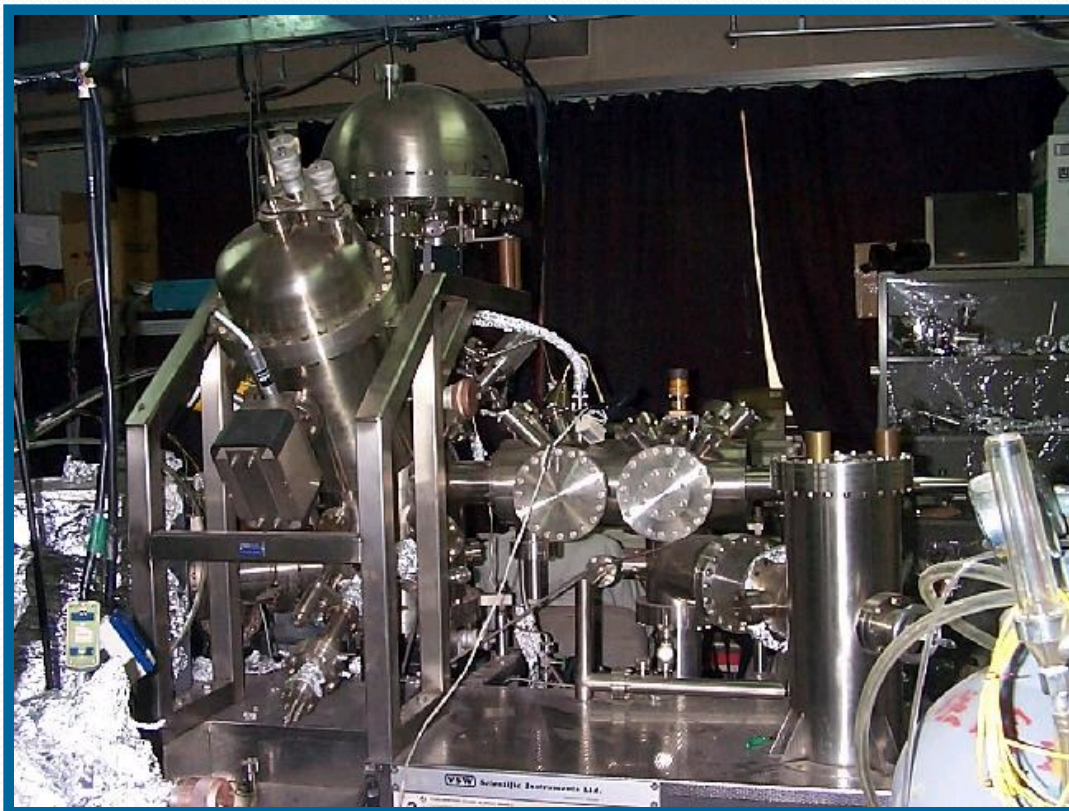
- Fotoelektrony – otázka hloubky analyzované vrstvy

ESCA, XPS

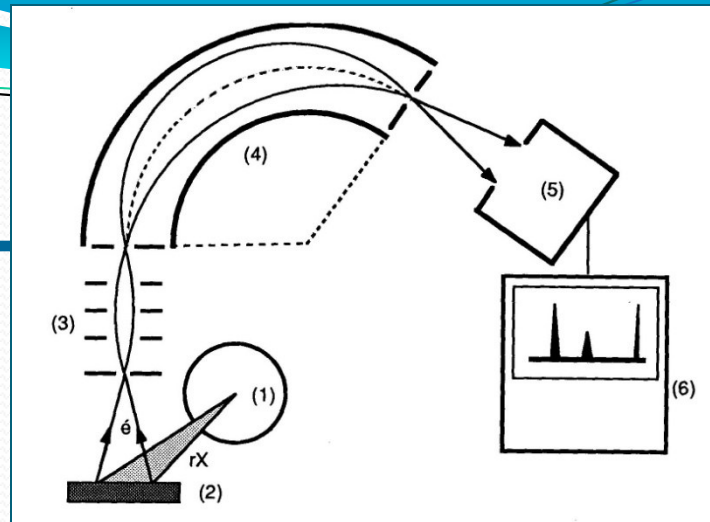
Nejrozšířenější metoda povrchové analýzy ?

- měření četnosti a energie fotoelektronů
- zjištění vazebné energie elektronů
- *monochromatické excitující (měkké) RTG záření* - velikost stopy ?

ESCA/XPS - INSTRUMENTACE

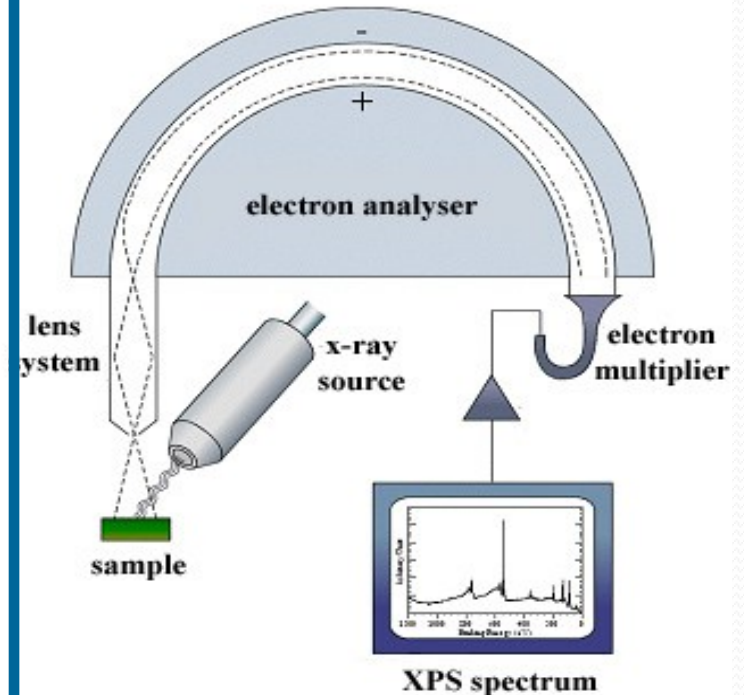
- **ZDROJ RTG ZÁŘENÍ - RTG lampa**
(Mg, Al – selekce K_{α} čáry)
  - **KRYSTALOVÝ MONOCHROMÁTOR**
  - **FIXACE VZORKU**
  - **ANALYZÁTOR ENERGIE ELEKTRONŮ**
    - **válcový kondenzátor** - proměnný potenciál mezi deskami
  - **DETEKTOR** - elektronový násobič, příp. mnohakanálová detekce
  - **vakuový systém (až cca 10^{-9} Pa)** - vyloučení kolizí uvolněných fotoelektronů, široký rozsah nastavení teplot
- Pozor na stabilitu vzorku za podmínek vysokého vakua.

ESCA/XPS - INSTRUMENTACE

• ZDROJ RTG ZÁŘENÍ

- *monochromatické*
- *velikost „stopy“ na vzorku - proměnlivá*
  - *makro analýza*
  - *mikroanalýza (plošné rozlišení běžně cca 30 μm , nejlepší až 5 μm při zobrazování - mapování)*
- **Rozlišení spektrální**
  - **běžně cca 0,2 eV**

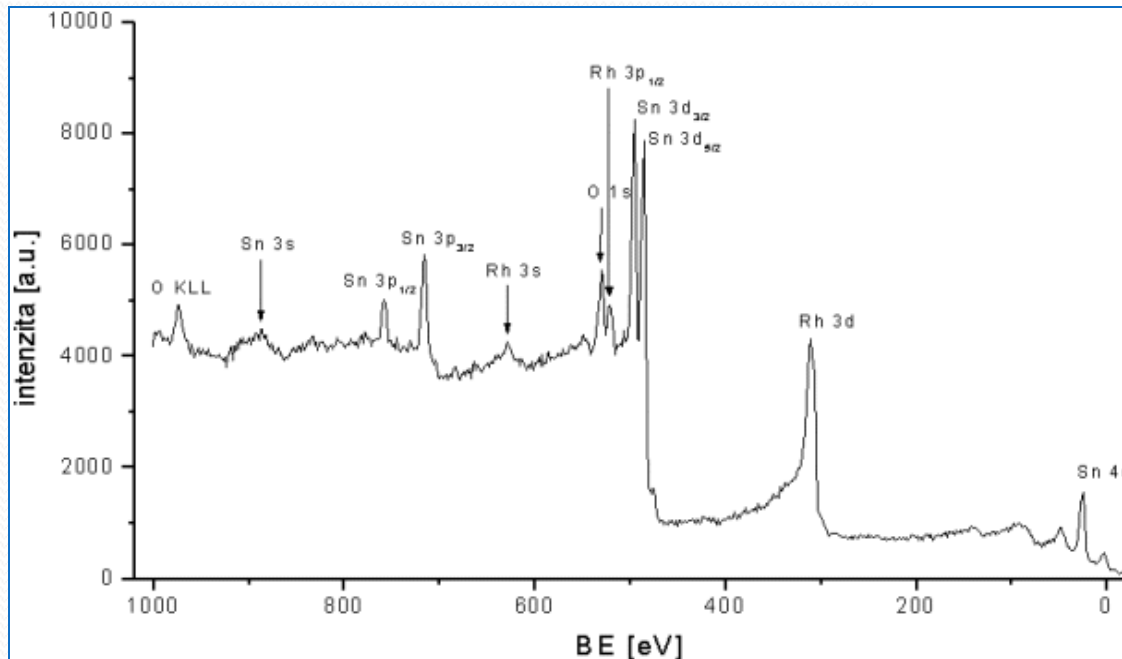
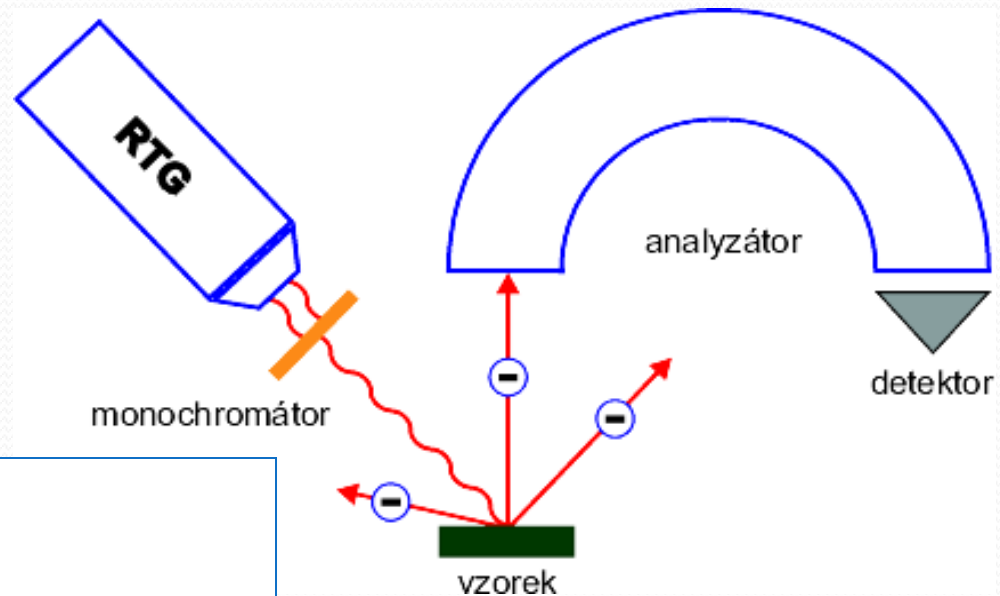

Velikost vzorku – rozměry okolo 25 mm laterálně, výška cca 12 mm

ESCA/XPS - INSTRUMENTACE

• ZDROJ RTG ZÁŘENÍ

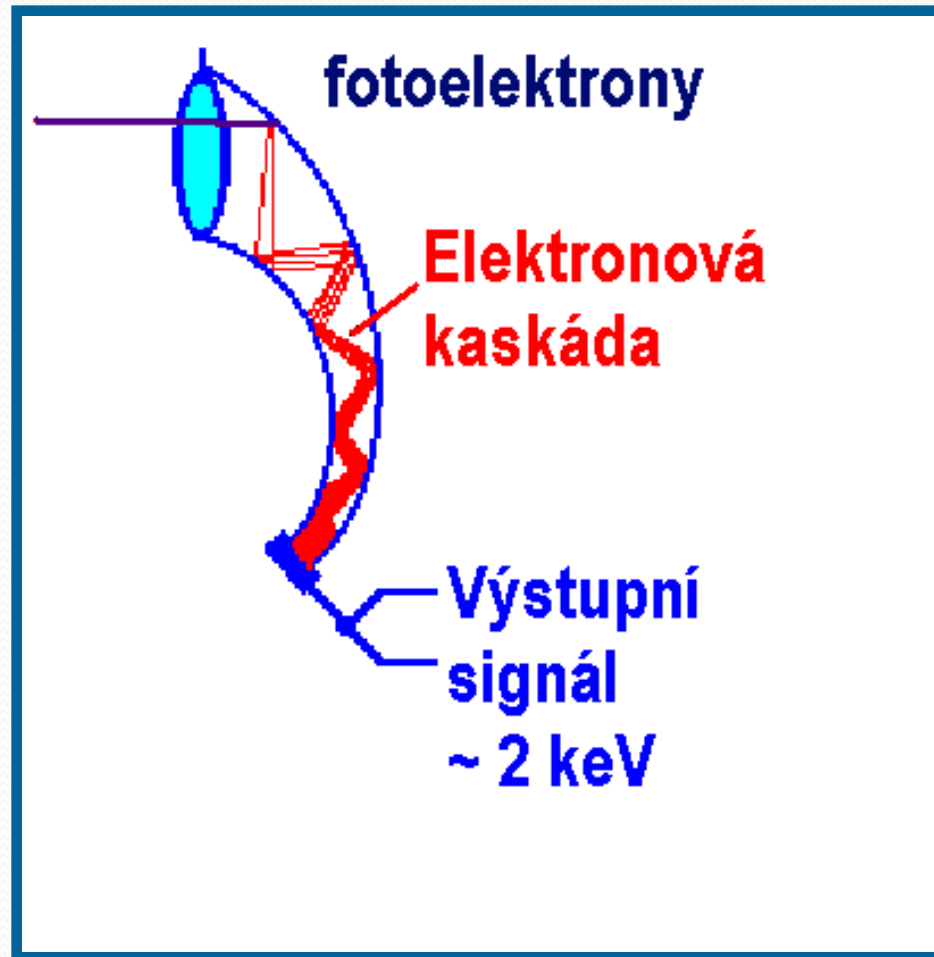
- *monochromatické*
- Al K_{α} 1486.6 eV
- Mg K_{α} 1253.6 eV

Signál s hloubkou materiálu exponenciálně klesá
Cca 95 % informací z hloubky cca 3λ

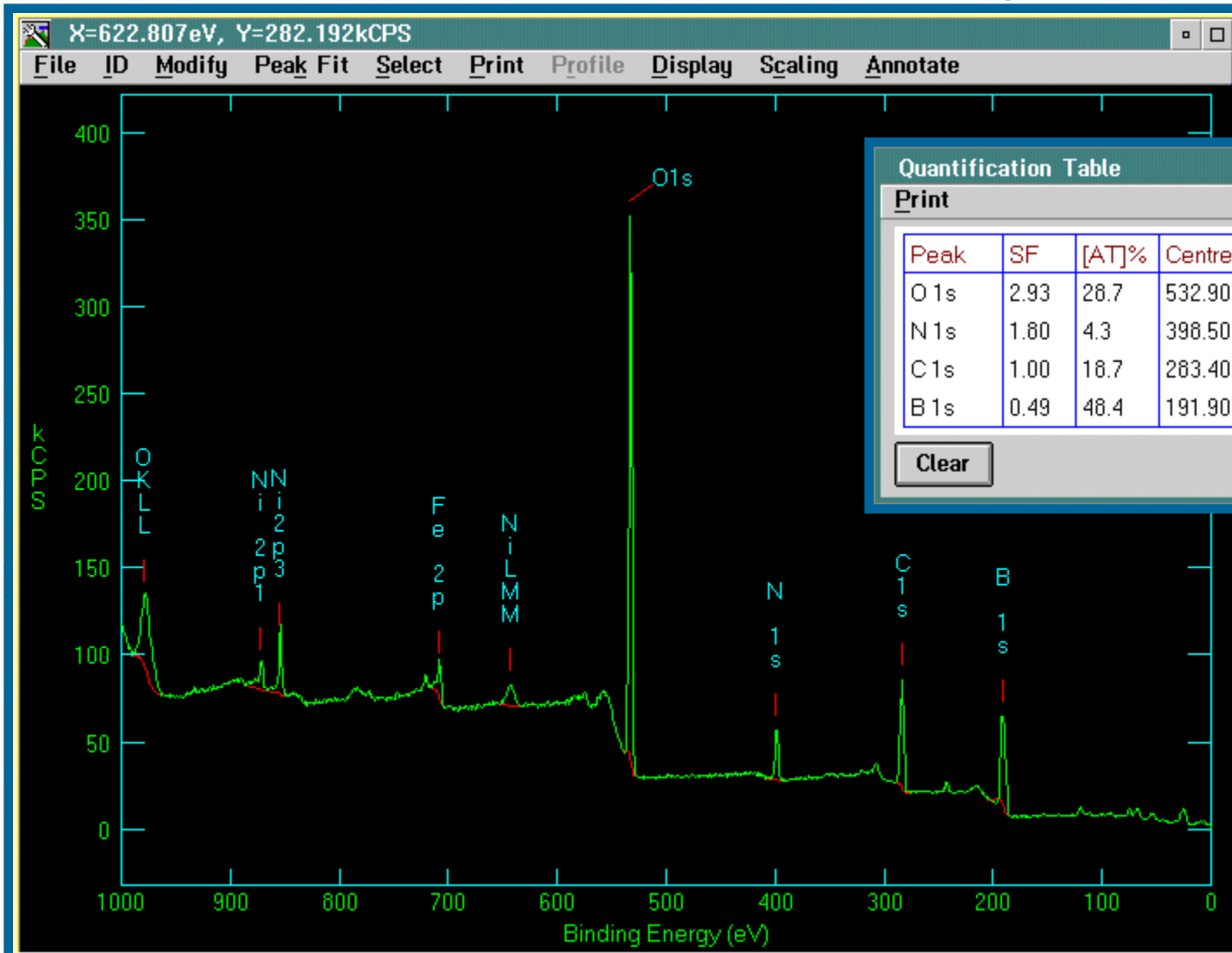

DETEKTOR - elektronový násobič

ESCA, XPS

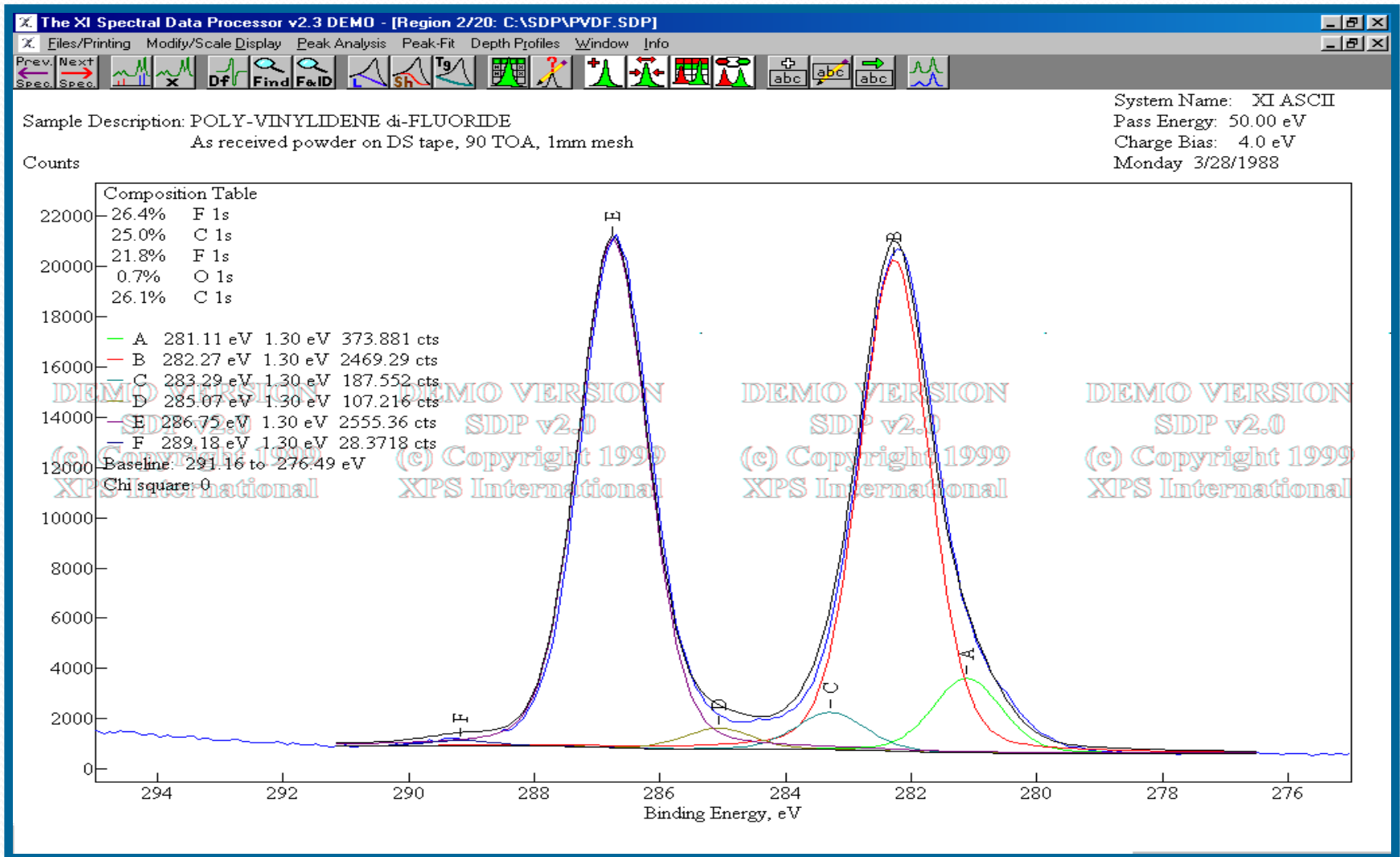
- všechny prvky kromě H a He
- kinetické energie 250 až cca 1500 eV

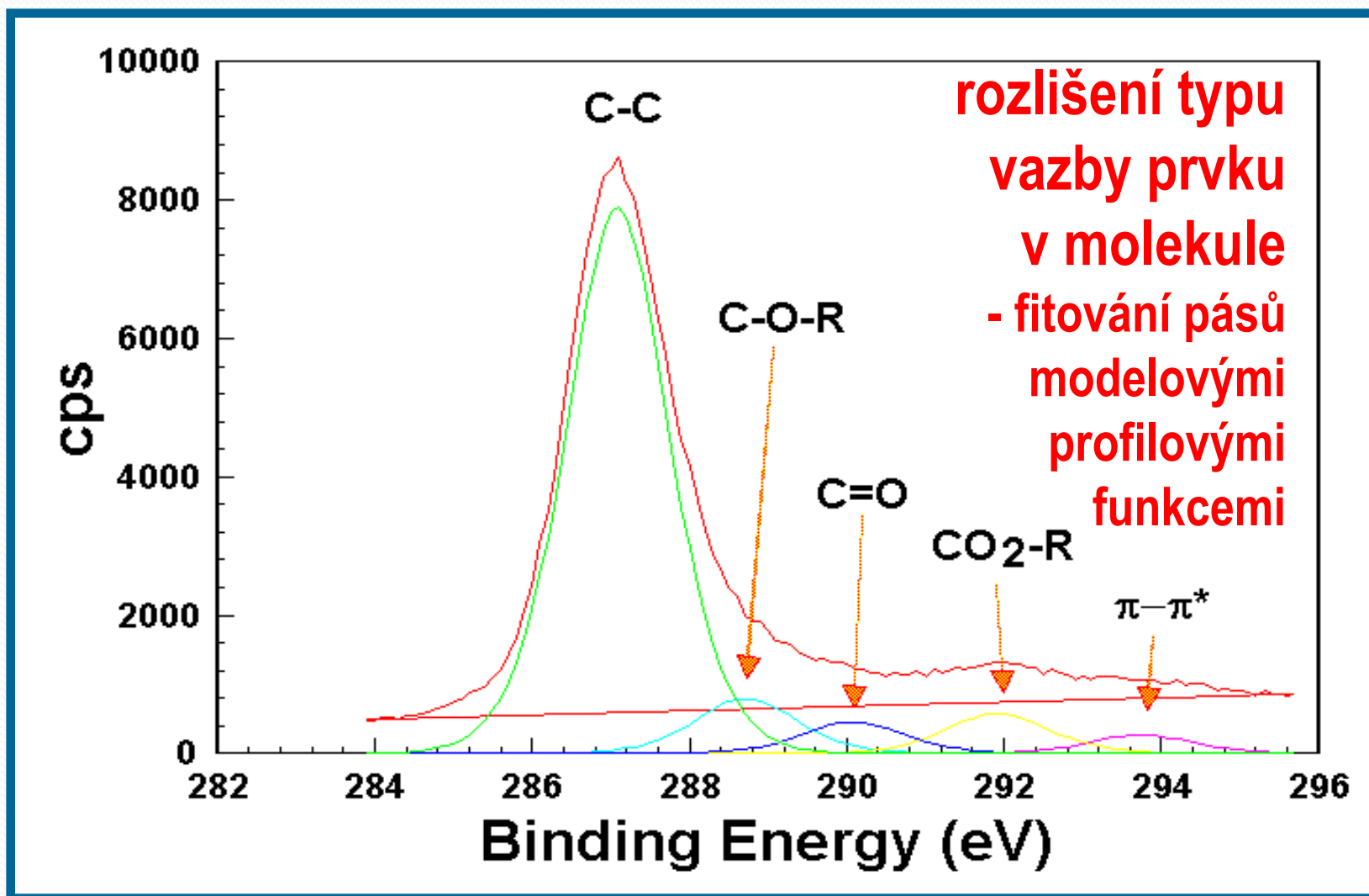
Relativně
snadná
interpretace
dat,
prakticky bez
překryvu čar

ESCA/XPS

- všechny prvky kromě H a He
- kinetické energie 250 až 1500 eV

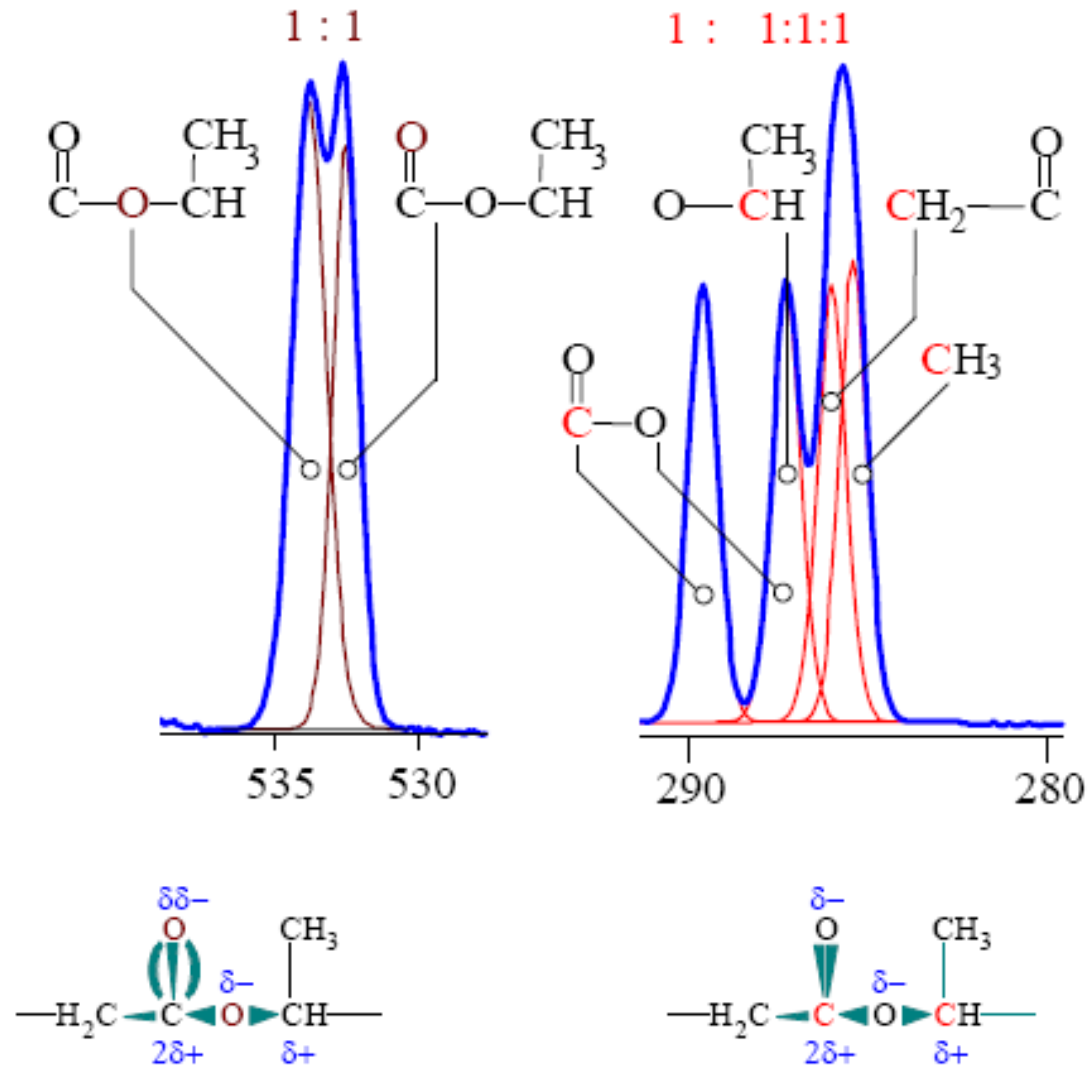

ESCA/XPS - spektra – databáze dat – např. NIST – pro vybrané látky

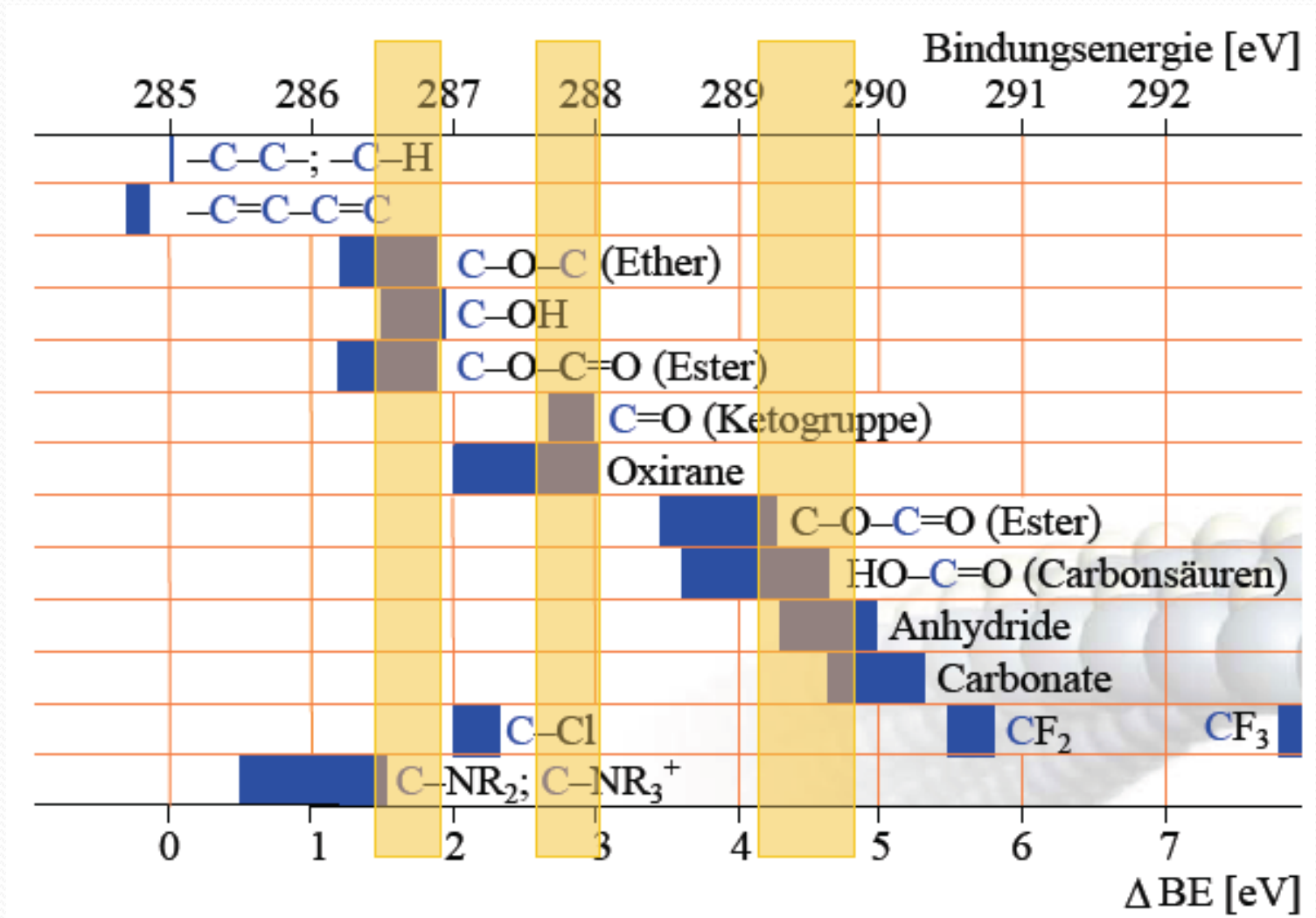
rozlišení vazebného stavu

XPS

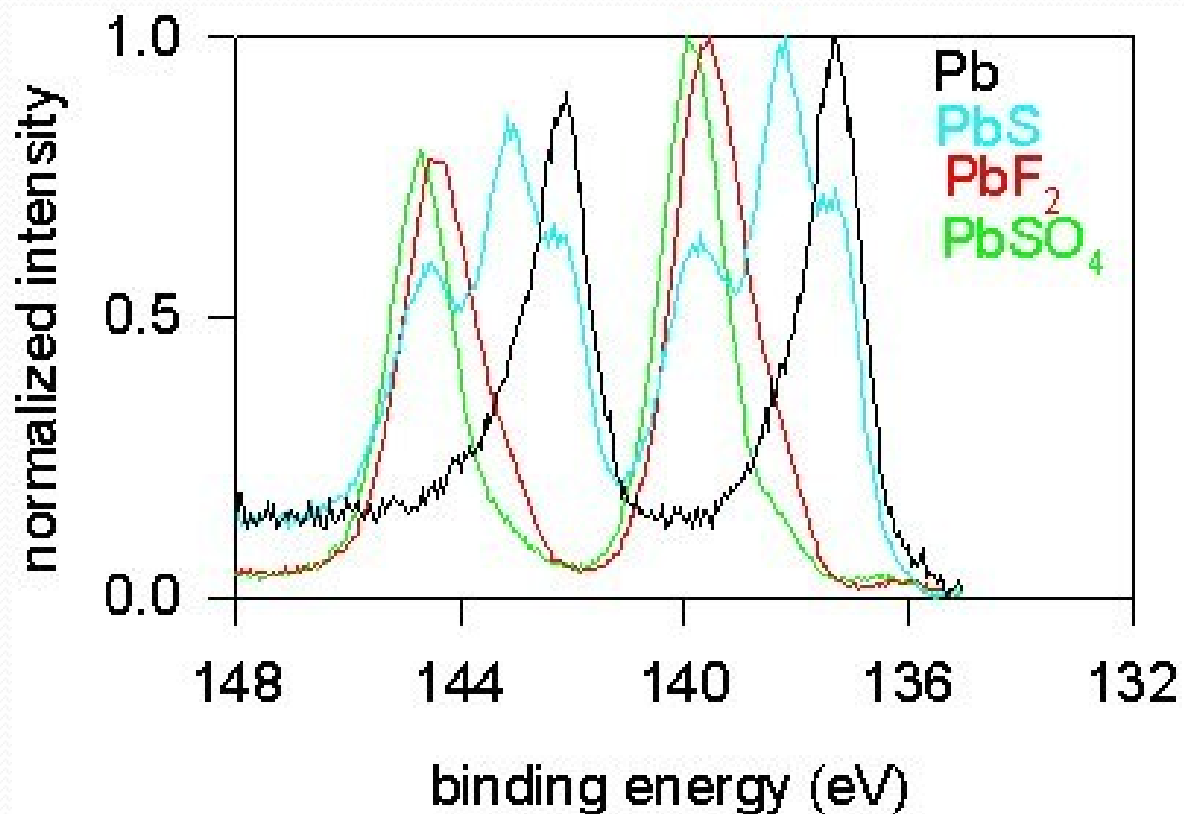

rozlišení vazebného stavu

XPS

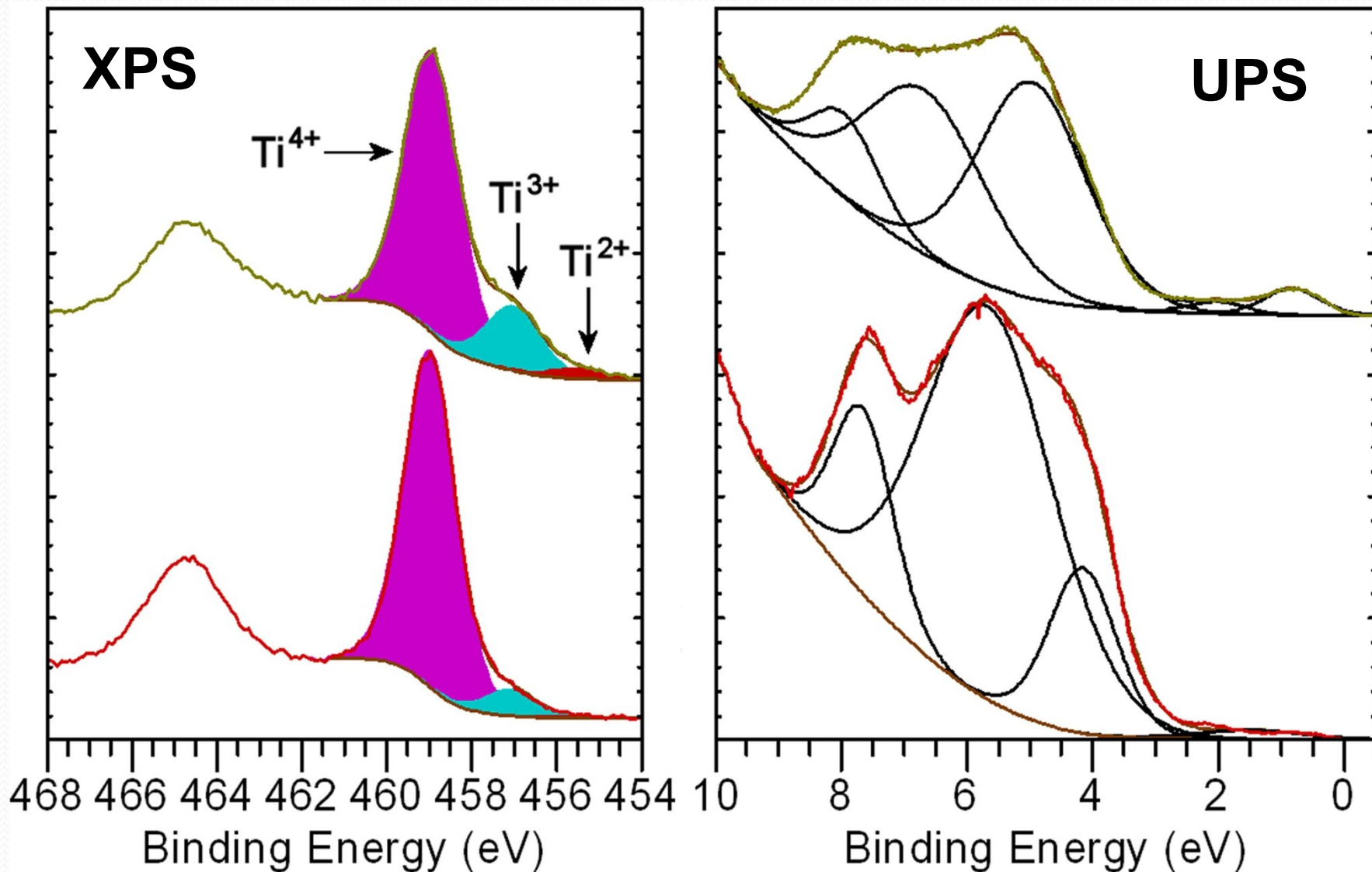

ESCA/XPS - spektra – databáze dat – např. NIST – pro vybrané látky

**rozlišení typu
vazby prvku
v molekule
- fitování pásů
modelovými
profilovými
funkcemi**

rozlišení oxidačního stavu - oxidation states

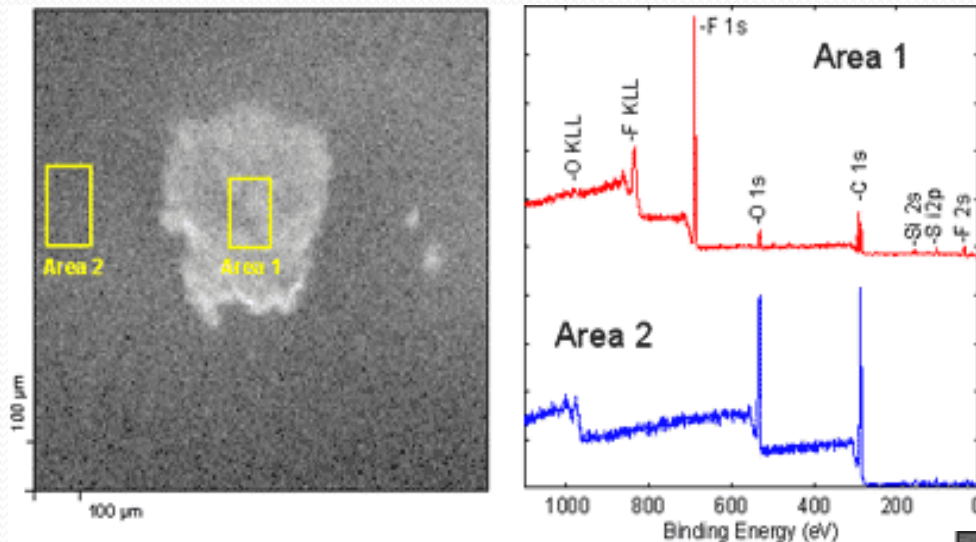
ESCA

- Kvantitativní informace o prvkovém složení cca 2 až 10 atomových vrstev povrchu vzorku (cca 5 – 8 (10) nm)
- Plocha píků, citlivostní faktory, kalibrační závislosti
- V případě vysokého rozlišení detailní informace o oxidačním stavu, vazebných podmínkách, chemické struktuře (vliv uspořádání valenčních elektronů na vazebné energie vnitřních elektronů) - **chemické posuny**
- Technické a průmyslové aplikace, povrch vodičů i nevodičů
- Polymery, skla, keramika
- Katalýza
- Koroze
- Elektronika – polovodiče, magnetická media, dielektrické materiály
- Povrchová úprava konstrukčních materiálů
- Nanomateriály
- Biokompatibilní materiály

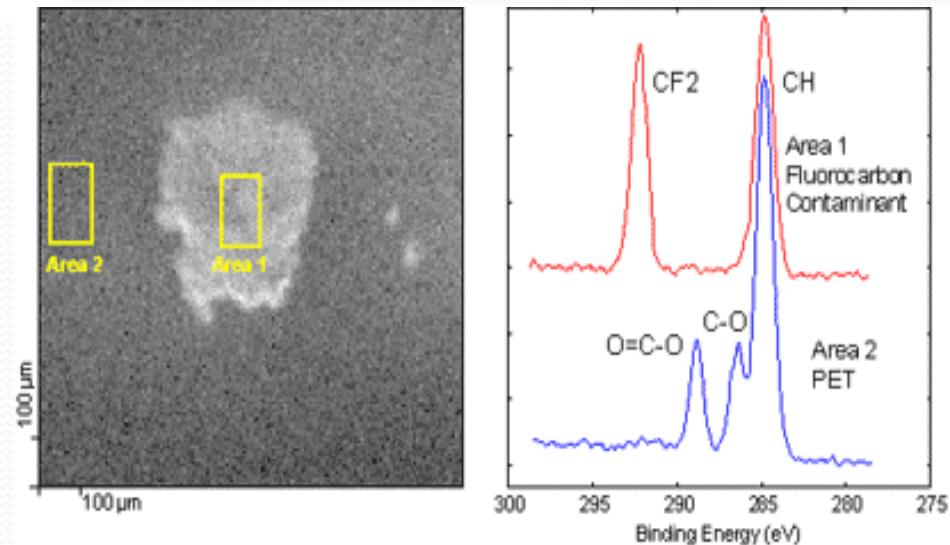
ESCA - příklad

- Kontaminace povrchu polymeru – přítomnost fluoru

Celková spektra –
Přehled o prvkovém
složení

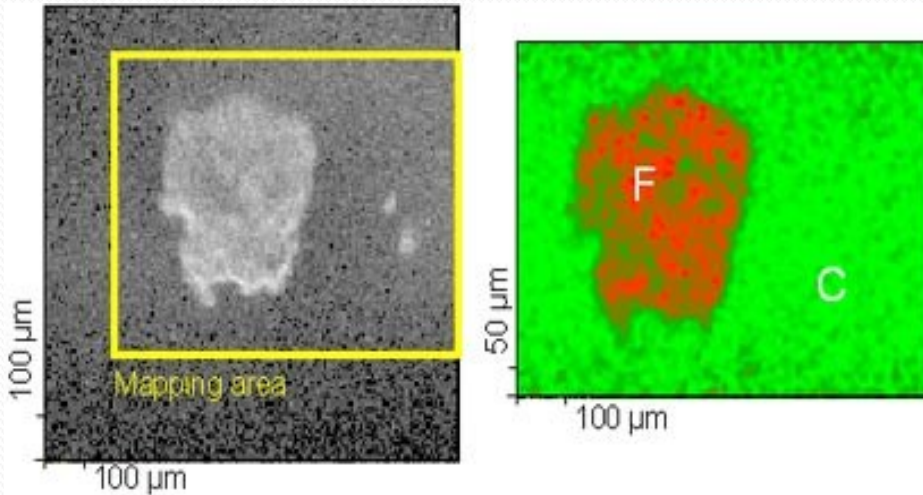

Vysoce rozlišená spektra –
Oblast pro 1s AO uhlíku

ESCA - příklad

- Kontaminace povrchu polymeru – přítomnost fluoru

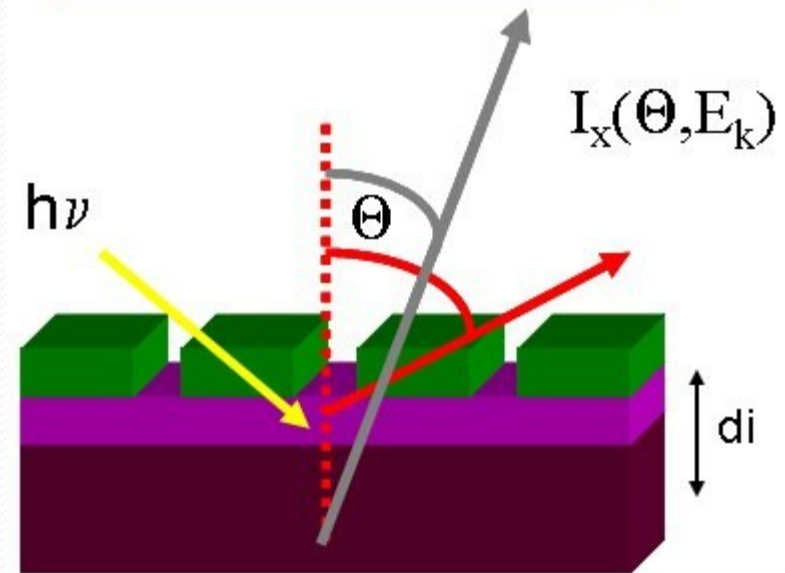
Podrobné plošné
mapování vybrané
oblasti

Překryté mapy - zeleně intenzita pásu uhlíku
- červeně intenzita pásu fluoru

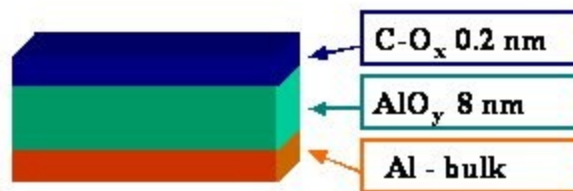
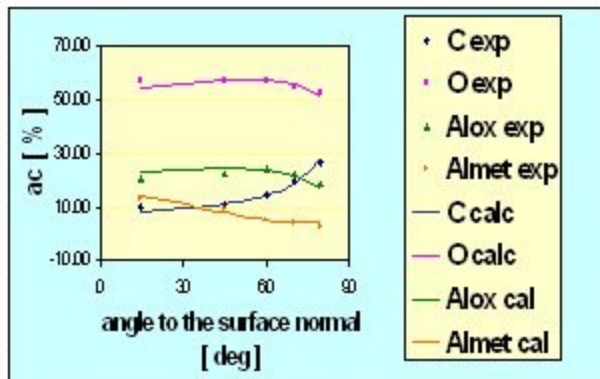
AR-XPS, AR-ESCA

- Úhlově rozlišená rentgenová fotoelektronová spektroskopie
- Proměnná orientace vzorku vůči analyzátoru
- „Nedestruktivní“ měření hloubkového profilu – do 10 nm

Principle of ARXPS

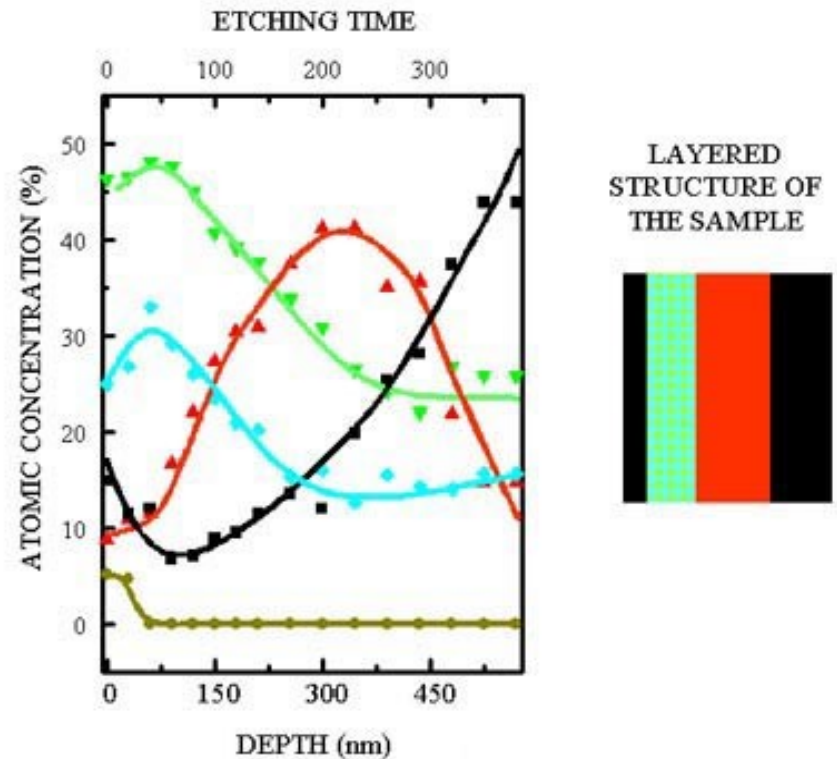
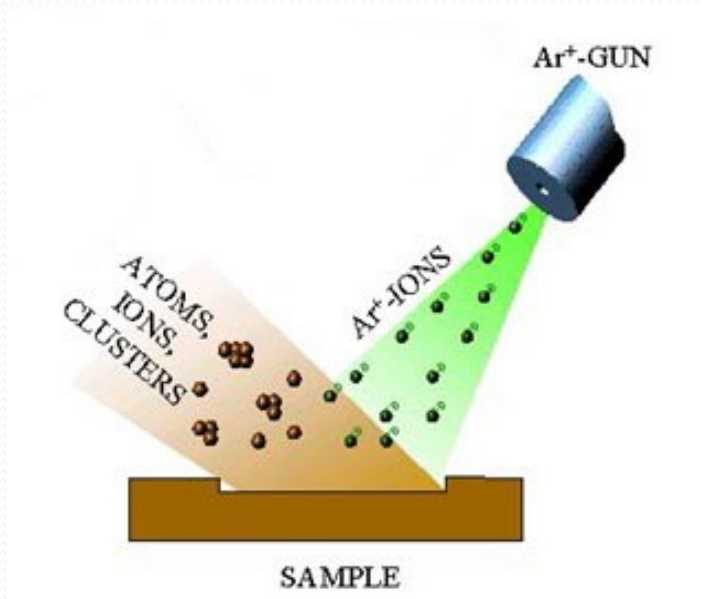

effective information depth d_i varies with polar angle θ

XPS hloubkový profil

- Destruktivní metoda postupného odstraňování (např. „odprašování“) vrstev atomů pomocí iontového svazku (např. ionty argonu) až do hloubky cca 1 μm

ESCA – techniky - porovnání

Technika	Typ vzorku	Vzorkovaná hloubka	Hloubkový profil	Zobrazování	Detegované prvky	Kvantifikace	Odhad meze stanov.	Informace
Standard XPS	Pevný	5 – 8 nm	NE	ANO	Vše kromě H a He	ANO	0,1 at.%	Kvant. prvkové složení a ox. stav
AR XPS	Pevný	1 – 10 nm	Nedestruktivní	NE	Vše kromě H a He	ANO	0,1 at.%	Kvant. prvkové složení a ox. stav
DP XPS	Pevný	10 nm – 1000 nm	Destruktivní	NE	Vše kromě H a He	ANO	0,1 at.%	Kvant. prvkové složení

UPS

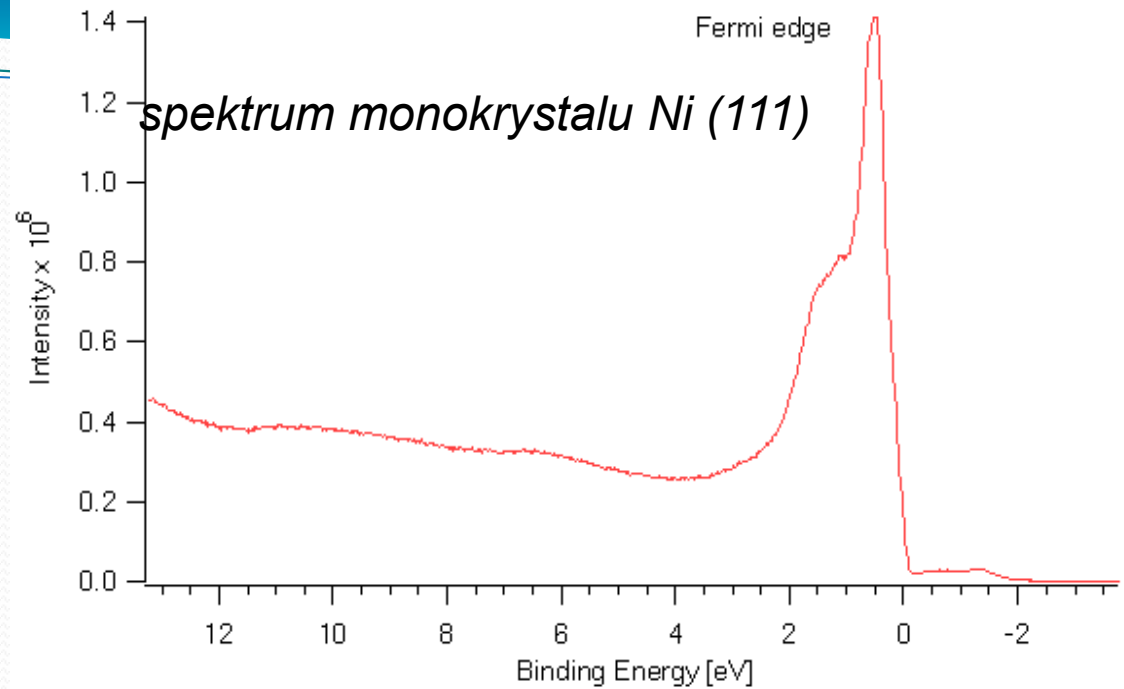
- Vyrážení fotoelektronů z vnějších (valenčních) orbitalů
- Buzení UV zářením – vazebné energie do 40 eV, nízké energie – ještě více povrchově citlivé než XPS
- Mnohem kvalitnější změření spektra v oblasti velmi nízkých vazebných energií než v případě XPS
- Pro podrobnou interpretaci využívány modely molekulových orbitalů
- Možnost zachytit vibrační strukturu energetických hladin
- U molekul řada charakteristických pásů – srovnání s databázemi – identifikace molekul
- Možnost AR-UPS (obdobně jak AR-XPS)

UPS

- **Zdroj záření** – radiation source
  - He výbojka - 20,2 eV
  - Synchrotronové záření – do cca 100 eV, odpadá problém s He, větší přesnost, výběr energie
- **Držák vzorků** – sample holder
- **Analyzátor** energie fotoelektronů – hemisférický jako u XPS – analyzer of energies of photoelectrons
- **Vakuový** systém – až 10^{-8} Pa, v případě použití He výbojky – parciální tlak He v aparatuře cca 10^{-6} Pa – přímé, diferenciálně čerpané připojení výbojky bez oddělujícího materiálu (, který by absorboval její záření), He se však nesorbuje na povrchu

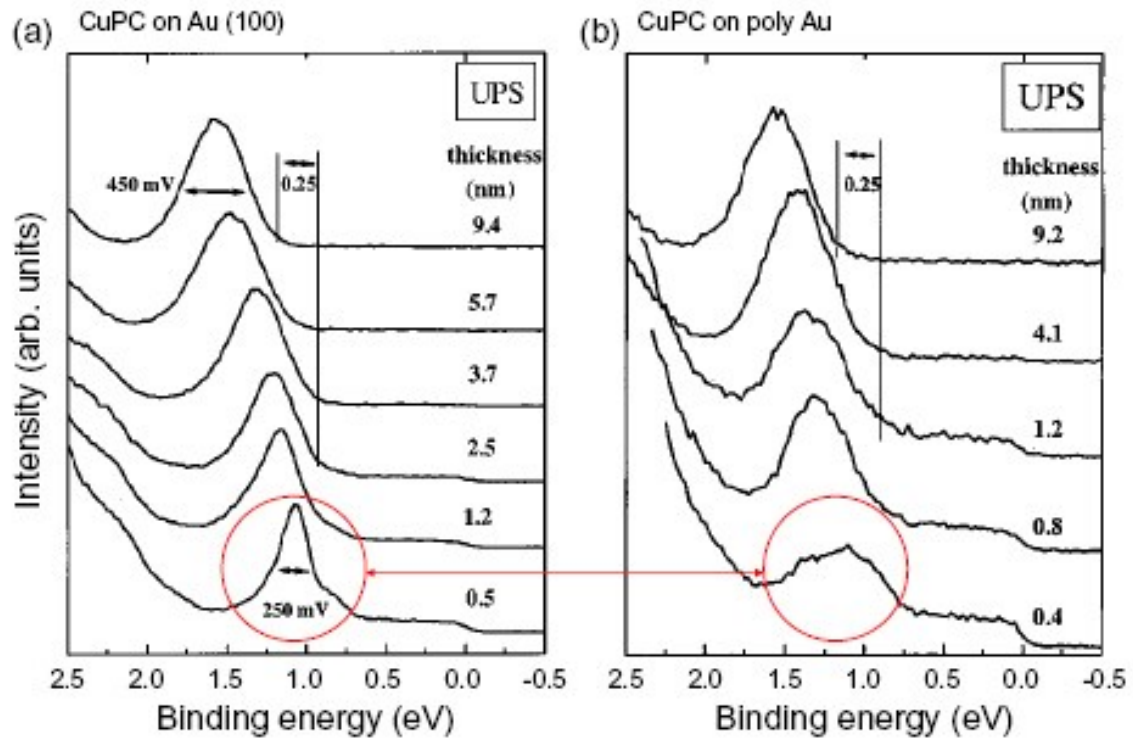

UPS

- Pro pevnou fázi – měření „hustoty“ stavů ve valenčním pásu – povrchové vlastnosti slitin kovů – reaktivita povrchu – povrchová katalýza, koroze
- ARUPS – sledování emise fotoelektronů pod různými úhly
- Modifikace metody – SPUPS – spinově polarizovaná
  - Rozlišení spinu elektronů – studium magnetických materiálů

UPS

- Spektra Cu-phtalocyaninu na povrhu zlata
  - B.N. Limketkai, M.A. Baldo, Interface Disorder and Charge Injection into Organic Semiconductors

UPS

- Studium degradace polymethylmethakrylátu
- vakuová UV oblast
- synchrotronové záření

